

BIBLIA ÎN LIMBA ROMÂNĂ, SANKT PETERBURG, 1819 *

Dr. Zamfira Mihail

Literatura ecleziastică a contribuit la unificarea limbii române de-a lungul secolelor, cu o continuitate și intensitate pe care scrierile de altă natură nu au ajuns să o egaleze decât în epoca clasică a marilor creatori de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Românii au fost privilegiați prin traducerea în limba vorbită a textelor sacre, care a început de timpuriu și a permis receptorilor (cititori sau ascultători) să se apropie de înțelegerea lor, spre deosebire de popoarele ortodoxe care au folosit în cult limbile greacă sau slavă și cele romano-catolice, care au folosit limba latină și au perpetuat formele „înghețate“ ale textelor de acum un mileniu, în limbi „moarte“, ceea ce a determinat o falie între limba de cult și cea vernaculară.

De la începutul secolului al XVI-lea, limba română este consemnată în manuscrise religioase. Sfânta Scriptură se află printre cele mai vechi transpuneri în limba română din slavonă sau greacă. Deși parțială, recitarea psalmilor s-a făcut în românește, după cum atestă cele mai vechi manuscrise (*Psaltirea Hurmuzaki*), care alături de alte traduceri din *Vechiul Testament (Palia de la Orăștie)*¹ cuprind texte ce mărturisesc despre tradiția folosirii limbii române în cult. Versiuni manuscrise în limba română ale *Tetraevanghelului* și *Apostolului*, pregătite pentru a fi tipărite, sunt semnalate în 1532². Sub îngrijirea lui Filip Moldoveanul, în 1551-1553 apare la Sibiu un *Tetraevangheliar slavo-român*.

---

* Comunicare susținută în cadrul Simpozionului Științific „*Biblia în Biserica Ortodoxă. Receptarea populară*“, organizat la Centrul Eparhial Galați, în ziua de 15 iunie 2004.

1. *Palia de Orăștie, 1582*, ed. de Viorica Pamfil, București, 1968.

2. Ion Gheție și Al. Mareș, *De când se scrie românește*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2001, p.65-66.

Din cele 32 de tipărituri din secolul al XVI-lea, cele mai multe cărți sunt din Sfânta Scriptură, folosite în cult. *Evangheliile*, *Apostolul*, *Psaltirea* fac parte din textele de bază pentru efectuarea Liturghiei și nu sunt doar de „lectură (bisericească)”³, așa cum greșit se consideră în unele lucrări de istoria cărții și a scrisului românesc⁴. În ortodoxia românească, traducерile Sfintei Scripturi au căpătat tacit girul Bisericii prin însuși faptul că au fost folosite ca texte de cult. În mod special, transpunerea cărților *Bibliei* într-o limbă vernaculară, deoarece conține cele mai adânci implicații dogmatice, a constituit acțiunea de depășire a restricțiilor „limbilor sacre”.

În secolul al XVII-lea, *Noul Testament* în limba română vedea în întregime lumina tiparului la Alba-Iulia, în 1648⁵. Pe baza textelor biblice s-a realizat un canon în mare măsură specific literaturii ecleziastice române, care a influențat decisiv limba română literară și, implicit, cultura română⁶.

Echivalarea în etape diferite și în zone diferite a unor părți din Sfânta Scriptură a premers acțiunii lui Nicolae Milescu Spătarul care, în perioada 1662-1668, a tradus *Vechiul Testament* din limba greacă în limba română. Traducerea a fost tipărită apoi, împreună cu *Noul Testament*, într-o variantă revizuită a tipăriturii din 1648 de la Alba-Iulia, în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino, în 1688. Prototipul care a fost folosit pentru prima traducere integrală a *Bibliei* a fost identificat de către profesorul Virgil Cândea⁷. Pentru istoria culturii române, descoperirea sa constituie o dată de referință despre circulația cărților din vestul Europei și receptarea lor în

3. Idem, p.77.

4. Dan Simonescu, Gheorghe Buluță, *Scurtă istorie a cărții românești*, Ed. Demiurg, București, 1994, p. 21-22, afirmă că „*Evanghelia*, Brașov, 1580, *Apostolul*, Brașov, 1565-1566... erau cărți de învățătură, de lectură la strană de către dascăli și cântăreți ai bisericii, *ele nu intrau în oficierea strictă a ritualului de către clerici*” (sic.! subl.n.); dimpotrivă, în Biserica Ortodoxă, pericopa Evangheliei a fost totdeauna citită numai de către preot sau de diacon, iar Apostolul de către diacon, și numai în lipsa lui de către dascăl (cântăreț), la oficierea Liturghiei, la ierurgii, ca și la alte slujbe (de exemplu, la denii) și reprezintă momente esențiale ale ritualului.

5. *Noul Testament de la Bălgrad, 1648*, ediție critică, cu studiu introductiv *Noul Testament în limba română* de Virgil Cândea, Alba-Iulia, 1988, p. 52-58.

6. Cf. *Crestomație de literatură română veche*, cap. *Literatură canonică*, coord. I.C.Chițimia, vol.I, Cluj-Napoca, 1984, p. 49-53.

7. Virgil Cândea, *Nicolae Milescu și începuturile traducerilor umaniste în limba română*, în *Rațiunea dominantă. Contribuții la istoria umanismului românesc*, Cluj-Napoca, 1979, p. 79-224.

mediul ortodox românesc.

Biblia de la București, din 1688, prima ediție integrală a textului sacru în limba română, tradusă (parțial) și tipărită de către laici, a fost, de asemenea, omologată de către Biserică. Este, de altfel, consemnat de către istorici faptul că în Biserica Română a avut loc totdeauna o conlucrare cu cărturarii laici. Inițiativele laicilor au fost acceptate ca o contribuție de același rang cu lucrul fețelor bisericești. Însă, întreaga mișcare culturală în limba română nu poate fi atribuită numai laicilor, așa după cum se afirmă în concluziile unei lucrări recente: „Acesta a fost procesul evolutiv firesc de pătrundere a limbii române, ca limbă oficială scrisă, și al înlocuirii limbii slavone: cărți de lectură înțelese de popor, apoi cărți bilingve adresate „grămăticilor“, pentru învățarea în școală a tineretului și cărți laice românești, așa-zisele „cărți populare“⁸. A eluda impactul cultului ortodox oficial în limba română înseamnă nu numai a ignora deliberat unul dintre elementele esențiale ale culturii [„Parler culture c’est parler l’Église!“], dar și a introduce un factor aleatoriu, ca și cum ar fi existat o „literatură“ colportată numai de către laici și pentru laici și ea nu ar include, așa cum a fost în realitate, receptarea scrierilor religioase ortodoxe. Folosirea limbii române în Biserica românească a fost calea și mijlocul de afirmare și unificare a limbii române literare. Mănăstirile, cu deosebire, au adăpostit scriptoriile de îmbogățire a culturii române. Un călugăr, Samuil Micu Clain, va fi cel care va traduce din nou, integral, textul *Vechiului și Noului Testament*, pe care îl va tipări, în 1795, la Blaj.

Cele două ediții ale *Bibliei* - 1688 și 1795 - au fost difuzate în toate părțile locuite de români ca și, de altfel, în general, cartea românească ortodoxă, care a fost cunoscută pretutindeni unde s-a vorbit românește. *Evanghelia* lui Șerban Cantacuzino, București, 1692, ca să dăm doar un exemplu, a fost folosită în bisericile din Țara Românească⁹, dar și în cele din Moldova sau din alte zone.

Biblia în limba română a fost tipărită din nou, în 1817-1819, pentru Basarabia, ce făcea parte din Imperiul Rus din 1812.

---

8. Dan Simonescu, Gheorghe Buluță, *op.cit.*, p. 22.

9. Paul Mihail, *Evanghelia lui Șerban Cantacuzino și circulația ei în Țările Române*, în „Biserica Ortodoxă Română“, București, 1972, nr. 11-12, p.1263-1267.

10. Denumirea orașului apare în două variante: Sankt Peterburg (ortografiat uneori cu cratimă) și Sankt Petersburg. În foaia de titlu a tipăriturilor este folosită prima formă.

Tipărirea Sfintei Scripturi în limba română la St. Peterburg¹⁰ s-a făcut în trei etape (*Noul Testament*, în 1817 și 1819 și *Biblia* în întregime, în 1819), „cu cheltuiala Societății Biblice Ruse“. Activitatea acestei societăți pune în valoare aportul mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni¹¹ la folosirea unui moment propice pentru răspândirea uneia dintre cele mai importante scrieri din cultura unui popor. Alături de alte tipăriri, *Biblia* de la St. Peterburg a contribuit și la păstrarea continuității limbii române literare în Basarabia în secolul al XIX-lea.

Activitatea Societății Biblice, în general, și a celei ruse, în cazul de față, urmărea difuzarea textului Bibliei „pentru lectura tuturor“, pe baza unor versiuni expurgate de elementele de exegeză teologică. Însă, în cadrul Imperiului Rus, tipărirea oricărui text destinat credincioșilor ortodocși era controlat de către organele de cenzură ale Sinodului Rus, lege care s-a aplicat și tipăririlor în limba română apărute la Chișinău după 1812. De aceea, pentru ruși au fost tipărite *Biblia* și *Noul Testament* numai „slavenești“ (în limba slavonă) și *Tetraevanghelia* și *Faptele Apostolilor* „slaveno-rusești“, aprobate de către Sfântul Sinod¹². Tipărirea unei versiuni a *Bibliei* în limba rusă vernaculară a fost permisă de către Sinodul Rus abia în 1876. În limba greacă, *Noul Testament* a fost tipărit în varianta „elină“, folosită până astăzi în Biserica din Grecia, și doar puține exemplare ale *Noului Testament* au fost înregistrate separat, sub denumirea de „elino-grecești“¹³. Deoarece nu am putut consulta aceste două tiraje diferite, nu ne putem pronunța asupra limbii lor.

În aceste condiții, trebuie să apreciem cu atât mai mult faptul că pentru ortodocșii români a fost preluată o ediție în limba română vernaculară, limbă

11. Cf. Arsenii Stadnițchi, *Gavriil Bănulescu-Bodoni Ekzarh moldo-vlahijskij (1880-1812) i Mitropolit Kișinevskij (1813-1821)* (în limba rusă), Chișinău, Tipografia Eparhială, 1894, p. 355-365.

12. Paul Mihail și Zamfira Mihail, *Acte în limba română tipărite în Basarabia (1812-1830)*, București, Ed. Academiei, vol. I, 1993 (în continuare: Mihail, *Acte în limba română*), p. 240-242.

13. Este vorba de 50 de exemplare „elino-grecești“ din *Noul Testament* primite în 1820 la Chișinău, din care se vânduseră 48, în timp ce din cele 500 de exemplare „grecești“ ale aceleiași scrieri s-au vândut doar 76. Ap. Mihail, *Acte în limba română*, p. 241-242. O traducere în versiune neogreacă a fost realizată de Maximos Kalliopolites la 1638, dar Biserica Greacă nu a acceptat textul Sfintei Scripturi „modernizat“ și traducerea sa a fost condamnată de trei sinoade.

folosită în Biserica românească de câteva secole, dar căreia pentru prima dată i se dădea girul și i se recunoștea, implicit, calitatea de „limbă sacră“ de către înaltul for ierarhic ortodox al Sinodului Rus¹⁴. Aceasta pentru că prima ediție, din 1817, a *Noului Testament* în limba română a apărut „în tipografia Sfântului Sinod“.

Societatea Biblică Rusă, deși organizație laică¹⁵, și-a desfășurat activitatea sub supravegherea Sinodului Bisericii Ruse. În Basarabia, aflată în Imperiul Rus, difuzarea textului Sfintei Scripturi în limba română s-a adresat unui popor ortodox, prin urmare, termenul de „acțiune misionară“ poate fi folosit în sens generic și nu cum se încearcă să se motiveze necesitatea unei „evanghelizări“¹⁶, care nu și-ar fi avut rostul, deoarece Biserica Ortodoxă folosind textul Sfintei Scripturi în cult, îl face cunoscut și îl explică (prin cazanii sau omilii), la fiecare Liturghie, tuturor credincioșilor ei.

În ceea ce privește activitatea misionară printre schismaticii din ortodo-

14. A. Stadnițchi, *op. cit.*, p. 363.

15. „În 1812, sub influența agenților englezi, s-a înființat Societatea Biblică și la Petersburg, sub președinția lui Golițîn, cu singurul scop - de a tipări cărțile Vechiului și Noului Testament „în limbi străine“ - rămânând ca publicarea cărților Sfintei Scripturi în limba slavonă pentru ortodocși să aparțină „îndeosebi și exclusiv Sinodului“, *Idem*, p. 37. Dar constatăm că Sinodul Rus a tipărit și textul în limba română al *Noului Testament!*

16. M. Danilov, *Mișcarea biblică în Basarabia. Aspecte misionare (1817-1829)*, „Destin românesc“, Chișinău-București, VIII, 2001, nr. 2 (30), p. 45-53. Concluzia autoarei este viciată și de ideea preconcepută, că „scopul răspândirii Bibliei, cât și al educației spirituale presupunea mai întâi o practică misionară adecvată, o educație religioasă (subl.n.)“, pe când în ortodoxia Imperiului de Răsărit, întotdeauna a fost mai pronunțată în acest sens „evlavia credincioșilor“. Opoziția cercurilor conservatoare a redus intențiile misionare, inițiate de Societatea Biblică, la acțiuni pur formale de tipărire a cărților sfinte și răspândirea lor între credincioși“ (p.51). Însă, tipărirea cărților sfinte și răspândirea lor printre credincioși nu pot fi considerate „acțiuni pur formale“ atât timp cât se desfășoară în Biserică și pentru credincioși. Autoarea susține că: „Istoricul Bisericii din Basarabia «sub ruși», N. Popovschi, afirma că foarte mulți locuitori din Basarabia refuzau Biblia și că datele de arhivă „sunt abundente în această privință“ (p.50), făcând trimitere la N. Popovschi, *op. cit.*, p. 37 (ediția din 1931). Formularea lui N. Popovschi are însă o altă conotație; el atrage atenția că „se găsesc acte cu privire la refuzul multor persoane de a achita banii ceruți pentru cărțile Sfintei Scripturi de către directorii Societății“ (p.72), ceea ce nu înseamnă refuzul cărții, ci refuzul achitării ei, deoarece costa scump și pentru că Societatea oferea și exemplare gratuite și, deci, locuitorii doreau să beneficieze de această facilitate.

17. Cei care au emigrat și locuiesc printre români sunt numiți lipoveni.

18. Cf. N. Popovschi, *idem*, p. 80-83.

xia rusă, cunoscuți sub numele generic de „rascolnici“ (rus staroobriadți)¹⁷, ea s-a făcut numai în limba rusă și a început după 1825¹⁸. În ceea ce privește „turcii“, pentru care s-a tradus *Noul Testament* în limba lor, presupunem că ei sunt reprezentați de găgăuzii creștinați din sudul Basarabiei, de aceea se trimiseseră la Chișinău 5 exemplare, care, de altfel, s-au și vândut imediat.

Filiala basarabeană a Societății Biblice Ruse a fost înființată la 27 septembrie 1817. În Statutul acestei filiale, care se afla sub patronajul Comitetului de la St. Peterburg al Societății, este inclusă notificarea că „Filiala basarabeană este compusă din adepții diferitelor confesiuni creștine, care, fiind convingși de utilitatea citirii Bibliei, vor dori să devină membri ai societății și vor contribui la răspândirea Bibliei printre locuitorii Basarabiei și ai altor regiuni, îndeosebi printre oamenii săraci“, ceea ce face dovada că nu a existat nici o discriminare față de „adeptii diferitelor confesiuni creștine“. La Chișinău au fost trimise pentru alte confesiuni *Bibliei* și *Noul Testament* în limbile ebraică, germană, franceză, latină, polonă, armeană și turcă¹⁹. În limba română a fost multiplicat numai un text ortodox, cel recomandat de către mitropolitul ortodox și girul de publicare a fost asigurat de către Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse, deci el era destinat ortodocșilor vorbitori de limba română. Reprezentanții altor confesiuni puteau apela și la varianta românească a Bibliei, dar nici o notificare nu face dovada că difuzarea ei s-ar fi făcut și altor credincioși decât cei ortodocși.

La începutul anului 1816, președintele Societății Biblice Ruse, contele A.N.Golițîn, care era și oberprocurorul Sinodului, i-a solicitat direct mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni o versiune românească pentru a o tipări. Mitropolitul a trimis la Sankt Peterburg câte un exemplar din *Biblia* apărută la București, în 1688 și din *Biblia* tradusă și tipărită de Samuil Micu Clain la Blaj, în 1795. Comitetul Societății Biblice Ruse a ales opera lui Samuil Micu, apărută cu numai două decenii înainte, recomandată de mitropolitul Gavriil ca fiind într-o limbă „mai nouă, mai ușoară de înțeles“²⁰. Contribuția mitropolitului Gavriil s-a vădit și prin corectura primelor coli reeditate din *Noul Testament*, ca și prin îmbunătățirea textului românesc de pe exemplarul trimis spre reeditare la tipografie, activitate îndeplinită apoi, datorită ritmu-

19. Mihail, *Acte în limba română*.

20. N.Popovschi, *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea, sub ruși*, Chișinău, Ed. Museum, 2000, p.71.

lui grăbit impus de editor, de către arhimandritul Varlaam Cuza, egumen al Mănăstirii Dobrovăț de lângă Iași, invitat în Rusia pentru a supraveghea apariția *Bibliei*.

Problemele financiare ale filialei, printre care veniturile realizate din vânzarea cărților dețineau un rol de seamă²¹, la care se adăugau contribuțiile bănești ale locuitorilor, erau în atribuțiile casierului, care era egumenul Mănăstirii Horodiște, iar secretarul comitetului era arhimandritul Mănăstirii Dobrușa. Interesele financiare au fost urmărite îndeaproape de către comitet care și după desființarea oficială a Societății Biblice Ruse (în 1826) i-a urmărit pe debitori și interzisese distribuirea gratuită a exemplarelor.

Societatea Biblică Rusă a tipărit în limba română, în tipografia Sfântului Sinod, la Sankt-Peterburg, în 1817, doar textul *Noului Testament*, într-un volum de 274 de foi, oglinda paginii în mărime de 11 x 19 cm. Foaia de titlu a acestei ediții este: *Noul Testament al Domnului nostru Iisus Hristos tipărit cu cheltuiala Rosieneștii Însoțiri*²² *a Bibliei, în Sankt-Peterburg, în tipografia Sfântului Sinod, 1817 let.* Literalele sunt în mărime de 2,5 mm, cu tăietură bisericească elegantă. Fiecare scriere componentă începe de la pagină nouă, formularea arătând destinația sa: *Sfânta Evanghelie a Domnului Iisus Hristos de la Mathei* sau *Sfânta Evanghelie a Domnului Dumnezăului și Mântuitorului Nostru Iisus Hristos de la Ioan* etc., ceea ce indică faptul că este o tipăritură destinată evident cultului, pentru a putea fi folosită atât ca Tetraevangheliar, cât și ca Apostol. În ediția din 1819, titlurile, cu majuscule, ca și în precedenta, sunt în continuarea scrierii anterioare și formularea titlurilor este prescurtată, de exemplu, *Sfânta Evanghelie de la Ioan*.

În 1819, tipărirea Sfintei Scripturi în diferite limbi s-a făcut la tipografia lui Nicolae Grecea. Foaia de titlu a variantei românești: *Biblia, adecă Dumnezeiasca Scriptură a Legii Vechi și a cei Noao. Cu cheltuiala Rosieneștii Soțietăți a Bibliei. În Sanktpeterburg, în tipografia lui Nic. Grecea, în anul 1819, avgust 15 zile* menționează faptul că cheltuielile de tipărire le suportă tot Societatea Biblică Rusă, dar nu se mai face nici o referire la autoritatea Sinodului Rus, însă A.Stadnițchi afirmă că și această reeditare

---

21. M.Danilov, *idem*, p. 22.

22. Termen folosit cu sensul de „societate, asociație“, considerat popular în dicționarele limbii române.

23. A.Stadnițchi, *op.cit.*, p. 363.

s-a făcut „cu blagoslovenia Sfântului Sinod“²³. Textul este tipărit cu literă minusculă elegantă, pe două coloane, numerotarea paginilor se face separat pentru *Vechiul Testament*, 1249 p. (la pagina 1249, textul se termină la jumătatea foii, după care urmează două rânduri pe toată lăţimea paginii, cu consemnarea: „Sfârşitul Sfintei Scripturi, adecă a Testamentului celui Vechiu“) şi apoi, după o pagină numerotată care cuprinde o nouă foaie de titlu: *Noul Testament, adecă aşăzemântul Legii ceii noao, a Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos*, urmează cele 303 p. ale *Noului Testament*.

Din tirajul *Bibliei*, partea a doua, *Noul Testament*, a fost difuzată şi ca volum separat, foaia lui de titlu de mai sus cuprinzând şi precizarea: *Cu cheltuiala Rossieneştii Soşietăţi a Bibliei. În Sanktpeterburg, în tipografia lui Nic. Grecea, în anul 1819, avgust 15 zile*. După foaia de titlu, pe pagina următoare, la *Biblie* şi în tirajul separat al *Noului Testament* este reprodus un text dedicatoriu, un fel de [*Introducere*], cu prima parte identică: „Întru slava sfintei şi de o fiinţii şi de vieţii făcătoarei şi nedespărţitei Troiţii, a Tatălui şi a Fiului şi a Sfântului Duh. Din porunca Prea Binelui Credeincios şi însuşii Stăpânitorului, marelui nostru Domn Împărat Alexandru Pavlovici a toată Rossie, în fiinţa soşiei sale...[urmează enumerarea tuturor membrilor Casei domnitore]. Cu blagoslovenie Sfântului îndreptătorului a toată Rossiei Sinod“. Al doilea paragraf este însă formulat în mod diferit în cele două tiraje. În *Biblie*, formularea este: „Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi şi a ceii noauă de pe tălmăcire românească, care mai întâiu s-au tipărit în Transilvanie, iară acum s-au tipărit cu cheltuiala Rossieneştii Soşietăţi a Bibliei, în păzita de Dumnezeu Împărăteasa cetate Sanktpeterburg, în anul de la zidirea lumii 7327, iară de la întruparea Cuvântului lui Dumnezeu 1819, Indiction 7, în a noaosprezăcilea an al fericitei şi pacinicii stăpâniri al Împărăteştii sale Măririi“, în timp ce în tirajul *Noului Testament*, paragraful al doilea de pe pagina dedicatorie este formulat astfel: împărăteasca de Dumnezeu păzita cetate Sanktpäterburg, de pe cea din Transilvanie tipărită româneasca tălmăcire, acum de al doilea s-au tipărit Noul Testament, cu chieltuiala şi osârδια Rossieneştii Soşietăţi a Bibliei, în anul de la zidirea lumii 7327, iară de la întruparea Cuvântului lui Dumnezeu 1819, Indiction 7, în a noaosprezăcilea an a fericitei şi pacinicii stăpâniri al Împărăteştii Sale Măririi“. Atragem atenţia asupra faptului că *Noul Testament* din 1819 este

24. Facem cuvenita completare la titlul din *Bibliografia tipăriturilor româneşti din Basarabia (BTRB)*, în Mihail, *Acte în limba română*, nr. 52, p. 8.

considerat de către editori ca ediția a doua a retipăririi din 1817²⁴. Ediția din 1817 nu are pagină dedicatorie, textul începe cu numerotarea f.1, cu titlul de la nivelul colontitlului, cu majuscule: *Sfânta Evanghelie a Domnului Iisus Hristos de la Matheiu, cap.I*. Primul cuvânt conține o literă greșită: sffβita.

Textul *Noului Testament* din *Biblia* tipărită de Nic. Grecea a fost cules din nou și corectura a fost, în genere, atent făcută, încât ediția din 1819 apare ca o oglindă, cu o altă dispunere în pagină și la alte dimensiuni ale literelor, a ediției din 1817. Totuși, tipografi au dat curs unora dintre recomandările mitropolitului Gavriil, anume acelea de a înlocui *i* prin *ı*, și *v* prin *υ*, însă nu s-a renunțat la semnul moale ´, care este alăturat la sfârșitul fiecărui cuvânt românesc ce se termină în consoană. Corecturile de traducere, începute de mitropolitul Gavriil la ediția din 1817, au fost continuate de arhimandritul Varlaam. În ediția din 1819 apar diferențe față de textul din 1817, de exemplu, la Romani I, 4: „carele *s-au numit* Fiiu lui Dumnezeu“ (1817) - „carele *mai înainte s-au rânduit* Fiiu lui Dumnezeu“ (1819); I Cor. 5, 6: „*au* nu știți“ (1817) - „nu știți“ (1819); I Cor.11, 5: „rușinează capul său“ (1817) - „rușinează și capul său“ (1819); I Cor.12, 22: „sânt mai de nevoie“ (1817) - „sânt mai de lipsă“ (1819); I Cor. 12, 23: „*cele grozave ale noastre mult mai bună închipuire* au“ (1817) - cele nesocotite ale noastre *mai multă cinste* au“ (1819); I Cor. 12, 24: „Dumnezeu au *unit* trupul, celui *lipsit* mai multă cinste dând“ (1817) - „Dumnezeu au *tocmit* trupul, celui *mai prost* mai multă cinste dând“ (1819); I Cor. 12,25: „ca să nu fie *împărechere*“ (1817) - „ca să nu fie *neunire*“ (1819); I Cor. 12,28: „învățători“ (1817) - „dascalii“ (1819); I Cor. 12,31: „*să aveți râvnă spre* darurile cele mai mare“ (1817) - „*să iubiți* darurile cele mai bune“ (1819); I Cor. 13, 4 „dragostea *nu să înalță*“ (1817) - „dragostea *nu să îndărătnicește*“ (1819); I Cor. 13, 8: „prorociile de *să vor strica*“ (1817) - „prorociile de *vor lipsi*“ (1819); I Cor. 13, 10: „*să va strica*“ (1817) - „*va înceta*“ (1819); I Cor. 14,10: „feliurile *glasurilor*“ (1817) - „feliurile *vorbelor*“ (1819); I Cor. 14, 39: „*să aveți râvnă* a proroci“ (1817) - „*nevoiți-vă* a proroci“ (1819); Gal. 7,3: „pre sine *cu gândul* să înșală“ (1817) - „pre sine să înșală“ (1819) etc.

Nu am constatat diferențe între textul *Noului Testament* din *Biblia*, 1819 și cel din tirajul separat apărut în același an. Punerea în paralel a întregului text al *Noului Testament* din cele două ediții apărute la St. Peterburg (1817 și 1819) scoate însă la lumină faptul că, în timpul tipăririi, a avut loc o nouă confruntare a traducerii cu textul grecesc. Au fost discutate părerile mitro-

politului Gavriil despre rezultatele confruntărilor pe care le-a făcut în vederea editării cerute, pe baza corespondenței sale cu A.N.Golițin, dar, până acum, nu s-a făcut încă o comparare propriu-zisă a textelor celor două reeditări; analiza exhaustivă pe care am realizat-o va apărea într-un studiu filologic. Exemplele de mai sus sperăm să facă dovada faptului că s-a încercat atât înaintea începerii tipăririi din 1817, cât și în anii următori, în continuare, ameliorarea traducerii, atât a *Noului Testament* (la primele capitole chiar de către mitropolitul Gavriil), apoi și la *Vechiul Testament*, arhimandritul Varlaam preluând și această atribuție.

Diferențele din textul *Vechiului Testament* (între ediția din 1795 și cea din 1819) indică în ediția din 1819 folosirea cu predilecție a lui ω , în loc de σ , cuvântul *este* apare scris cu ϵ , în loc de $\bullet$; exemple de diferențe lexicale în cap. Facere: 2,9 pomul (1795) - lemnul (1819); Facere 2,10 râuri (1795) - începături (1819); Facere 2,19 au făcut (1795) - au zidit (1819); Facere 2, 23 și trup din trupul meu (1795) - și carne din trupul meu (1819); Facere 3, 24: l-au pus (1795) - l-au sălășluit (1819); au pus (1795) - au rânduit (1819); Facere 4,5 s-au mâhnit (1795) - au căzut (1819); Facere 4,22 faur de aramă (1795) - lucrătoriu de aramă (1819); Facere 13,12: s-au tras îndărăpt (1795) - s-au dus (1819); Facere 13,17: neștine (1795) - cineva (1819); Facere 14,18: au scos (1795) - au adaos (1819) sau completări în ediția 1819: Facere 8,7 să vază oare scăzut-au *apa de pre fața pământului*; Facere 21,20: arcaș *săgetătoriu* etc. În multe cazuri au fost înlocuiți doar unii termeni, considerați improprii pentru respectivul context sau neavând sensul corespunzător textului grec.

Tipografi de la St. Peterburg nu știau limba română, prin urmare, reproduceau *ad litteram* textul prototipului și corecturile recomandate. De aceea, diferențele lingvistice le considerăm ca reprezentative pentru norma lingvistică din Moldova, în genere, deoarece Varlaam era transilvănean, ca și mitropolitul Gavriil. Este posibil însă ca în deprinderile lingvistice ale lui Gavriil să fi intervenit aspecte specifice ale graiului din Moldova, deoarece el a trăit cei mai mulți ani în această provincie, atunci când nu s-a aflat în străinătate.

Etapele de tipărire și difuzare ale Sfintei Scripturi în limba română pentru românii din Basarabia au fost următoarele: cneazul A.Golițin s-a adresat mitropolitului Gavriil pentru a i se trimite textul unei Biblii în românește, pe care să-l reproducă sub egida Societății Biblice. Mitropolitul îi răspunde

trimitându-i două soluții, dar atrăgând atenția că traducerea de la București este într-o formulare românească mai veche și recomandă ca fiind superioară *Biblia* tipărită la Blaj, în 1795. Pe baza celor două recomandări, Comitetul Societății de la St. Peterburg optează pentru varianta cea mai nouă, a lui Samuil Micu Clain. Nu a fost reprodusă introducerea lui Samuil Micu din *Biblia* de la Blaj, de asemenea, nici notele explicative din subsol. În schimb, este reprodusă întocmai ordinea - zacealele. Ediția tipografiei Sfântului Sinod din 1817 folosește o literă chirilică de format tradițional, asemănătoare ca tăietură cu literele folosite în tipografiile românești, are colontitlu și se face numerotarea foilor, și nu a paginilor.

Din cuprinsul unor circulare sau dări de seamă (ale Comitetului Societății Biblice, filiala din Chișinău), reiese că Filiala de la Chișinău, altfel spus Comitetul de la Chișinău, a avut ca prim obiectiv „împărțirea cărților a cuvântului lui Dumnezeu“ care au reprezentat, în anii 1819-1820, un număr de 13.447 de cărți „a Sfintei Scripturi, în feluri de limbi“. Tirajul *Bibliei* în limba română a fost de minimum 4.700 de exemplare câte s-au aflat „spre a le împărți lăcuitorilor Bessarabiei, celor de peste Nistru și celor ce lăcuiesc peste hotarale Rossiei, în Moldavia și în Valahia (p.236). Au trimis către toți protoierii a oblastei Basarabiei un mare număr de *Biblii* moldovenești, ca ei lucrând prin blagocini și prin tagma duhovnicească ce este sub privigherea lor, să facă prin acest chip cunoscut norodului sfântul scopos a însoțirii *Bibliei* și să împărțască cărțile cuvântului lui Dumnezeu între cei ce doresc mântuire“ (p. 237).

Din cele 13.447 exemplare ale Sfintei Scripturi în diferite limbi, în Basarabia au fost vândute 3.162 de exemplare achitate integral, 1.450 vândute pe datorie, sau mai bine zis cu plata în rate, și 11 exemplare au fost dăruite.

Raportul semnalează scrisoarea primită din închisoarea din cetatea Bender, de unde comandantul înaintează o cerere prin care solicită exemplare atât pentru soldații care asigură paza cetății, cât și pentru deținuți: „Între 437 de închiși, în 12 cazarme a cetății Benderului, sunt mulți care nu știu carte și doresc cu râvnă ca să aibă Sfânta Scriptură și cu toate că anul trecut, 1819, s-au trimis de la acest Comitet câteva cărți a Testamentului Nou, însă cărțile acestea acum mai nu au rămas, căci la trimiterea de aici la alte cetăți a închișilor, cei ce știu carte dintr-înșii făcând înduplecătoare cerire iau aceste cărți cu dânșii; acum, dar, de aceste cărți sânt trebuitoare măcar zece“ (p. 238-239).

De asemenea, un cetățean are doar o parte din sumă și roagă să fie scutit de restul sumei de plată, iar un tânăr abia intrat în călugărie arată motivele pentru care solicită să i se dea o carte „fără bani“.

Reconstituind numărul de exemplare la care fac referință raportorii din 1821, reiese că din 1819 rămăseseră în „vivliotecă“ 1.456 de exemplare ale *Noului Testament*, iar în 1820 au fost trimise la Chișinău încă 5.580 de exemplare ale *Noului Testament* și 4.600 de *Bibliei*, dintre care se și vânduseră 1.526 de *Bibliei* și 998 *Noul Testament*.

Din lista de publicații apărute la St.Peterburg în diferite limbi, impresionează faptul că se multiplicaseră pentru ortodocșii ruși numai *Tetraevangheliarul* și *Faptele Apostolilor*, în limba *slaveno-rusă*, iar *Biblia* și *Noul Testament* numai în limba *slavenească*, cea acceptată de către forurile bisericești. Se știe că în Biserica Ortodoxă Rusă în secolul al XIX-lea s-a folosit numai textul canonic în limba slavă bisericească, și nu au fost acceptate traduceri în limba rusă vie.

Versiuni în limba ebraică, elină și greacă, latină, polonă, germană, franceză, armeană, turcă (*Noul Testament*) arată varietatea acestui demers de difuzare a *Bibliei* în perimetrul Basarabiei. Variantele în limbile socotite clasice, care nu se foloseau decât în biserică, cum ar fi cele în latină pentru Biserica Romano-Catolică, în elină pentru Biserica Greacă și în slavonește pentru Biserica Rusă (și în general, pentru Bisericile slave ale altor etnii slave) s-au multiplicat, de asemenea, cu destinație expresă. Lista diferitelor versiuni ale *Bibliei* trimise la Chișinău cuprindea doar câteva dintre limbile folosite pe întinsul imperiului. Atrage atenția faptul că s-au tipărit, ca volume separate, părți ale Sfintei Scripturi (de exemplu, sunt menționate cu titluri diferite: *Tetraevangheliar* și *Faptele Apostolilor*).

În timp ce Societatea Biblică se considera și era supraconfesională, Biserica Rusă, care acceptase ca aceasta să-și desfășoare activitatea în imperiu, i se asociase pentru a-și urmări propriile țeluri, de atragere spre creștinism a unor popoare eterodoxe.

Fiind vorba de o filială a unei provincii a imperiului, în care populația majoritară era a românilor, a fost firesc ca cele mai multe exemplare să fie în această limbă, numită de către stăpânitor „moldovenească“, în ordine descrescătoare urmând apoi cele slavonești, grecești, armenesti, germane și celelalte. Despre exemplare în slavonește aflăm că ele erau destinate bisericilor în care slujba se făcea în această limbă „moartă“.

Faptul că apar menționate separat exemplare ale *Noului Testament* atât

în limba elină, cât și în limba greacă ne determină să presupunem că au fost tipărite două versiuni pentru credincioșii de origine greacă. Biserica Ortodoxă Greacă nu a aprobat varianta tradusă din limba greacă clasică în limba greacă aplă, totuși cititorii greci ignorau în mare număr rigoarea de canonicitate a textului, preferând o versiune într-un stil și cu un vocabular accesibil.

Activitatea Societății Biblice Ruse a reprezentat o deschidere a societății civile către receptarea unor versiuni ale textului sacru în limbile vorbite în imperiu, receptare bazată pe interese confesionale, dar și vădit economice, deoarece sprijinirea Societății Biblice se făcea mai ales prin subscrierea unor sume de către persoane civile și bisericești pentru anumite perioade calendaristice și doar în subsidiar, în același timp, prin difuzarea tipăriturilor.

Scăderea costului volumelor se realiza prin faptul că, cel puțin în cazul Basarabiei, contribuția multor persoane asigura o sumă considerabilă pentru susținerea societății. „Socoteala anuală a Comitetului Societății“ înregistra în partea a doua a raportului nominal contribuția tuturor celor care cotizaseră cu o sumă cât de mică pentru susținerea acțiunilor societății. Scopul ei, de tipărire și difuzare a Sfintei Scripturi, era de natură să entuziasmeze pe toți iubitorii de cultură, începând de la elevi și până la înalte oficialități, care se erijau în protectori ai artelor.

În Darea de seamă pe 1821 erau enumerați 254 de donatori, dintre care mulți colectaseră de la alți mulți concetățeni, iar unele enumerări se refereau la grupuri organizate, cum ar fi „neguțitorii de la Bălți“ sau cazul unui protopop care a adunat „de la feliuri de fețe din ținutul Hotinului“.

Se pot constata diferențe între documentele care înregistrau comenzi particulare ale unor protopopi și ceea ce Darea de seamă anuală va înregistra ca rezultat definitiv. Estimăm, pentru prima dată, tirajul tipăriturii în limba română, care reprezintă o ofertă masivă de exemplare, capabilă să mulțumească nu numai toate cererile din provincia aflată în imperiu, ci și pe românii din țară. Estimarea comitetului de redacție demonstrează aprecierea pe care o aveau pentru viitorii cititori, care nu se limitează numai la slujitorii bisericilor din teritoriu și instituția ca atare, ci include, în mod evident, și o masă mare de virtuali comanditari laici. Cele 4.600 de exemplare câte se înregistrau în depozitul din Chișinău la finele anului 1821 reprezintă un tiraj modern, care a și fost distribuit în răstimpul celor 5 ani următori.